

POVEZANOST OSNOVNOG I USMJERENOG OBRAZOVANJA S KRIMINALNIM I PREKRŠAJNIM AKTIVNOSTIMA MALOLJETNIKA NAKON ZAVODSKOG TRETMANA*

Žakman - Ben Vladimira

UDK: 376.58

Fakultet za defektologiju
Sveučilišta u Zagrebu

Originalni znanstveni rad

S a ž e t a k

Ovaj rad je dio projekta »Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske«, a ispitivanjem je obuhvaćeno 628 ispitanika-maloljetnika oba spola, s poremećajima u ponašanju, koji su u periodu od 1972—1975. godine otpušteni iz odgojnih zavoda i odgojno-popravnih domova SR Hrvatske. U istraživanju je analiziran odnos između osnovnog i usmjerenog obrazovanja s kriminalnim i prekršajnim aktivnostima maloljetnika u postzavodskom periodu. Postavljena hipoteza se u osnovi prihvaća, tj. postoji značajna povezanost između toka školovanja u zavodskom tretmanu i eventualnog recidivizma po izlasku iz zavoda. Globalno rečeno, maloljetnici koji postižu bolji školski uspjeh, čija je razina školskog obrazovanja i profesionalne osposobljenosti viša, te koji se profesionalno usmjeravaju prije i poslije dolaska u ustanovu, a školuju se i osposobljavaju u boljim prostornim uvjetima i uz pomoć adekvatnijih nastavnih pomagala, povoljniji su u smislu kriminalne i prekršajne aktivnosti u postpenalnom periodu. Oni čine manji broj krivičnih i prekršajnih delikata ili ih uopće ne čine. Vremenski period od izlaska iz ustanove do eventualne recidive je duži, a delikti nisu raznovrsni. S obzirom na navedeno, očigledno je da treba znatno intenzivnije usavršavati dio tretmana koji se odnosi na školovanje i, prije svega, radno osposobljavanje odgajnika, a sve to u funkciji smanjenja recidivizma, koji ako se i javi, javlja se u blažim formama koje su lakše rješive u postpenalnom tretmanu.

1. UVOD

Zavodski tretman ima značajno mjesto u odgoju i predgoju djece i omladine s poremećajima u ponašanju. Uz postojanje izvaninstitucionalnog i poluinstitucionalnog tretmana, smeštaj u zavodu je skupina mjera za

određenu grupu djece i omladine s poremećajima u ponašanju. Svrha zavodskog tretmana je dugotrajnije i pojačano odgojno djelovanje na mladog čovjeka čija je sklonost k aberantnom ponašanju trajala duže vrijeme i jače je fiksirana, a negativni utjecaj sredine u kojoj živi toliko je jak

*) Ovaj rad je dio projekta »Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SR Hrvatske« koji se realizira u Zavodu za defektologiju Fakulteta za defektologiju Zagreb.

da je poželjno njegovo izdvajanje iz nje. Ako se odgoj i preodgoj maloljetnika ne može postići bez odvajanja iz sredine u kojoj živi, bit će upućen u odgojnu ustanovu, gdje će se na nje ga djelovati trajno, a poseban akcent bit će stavljen na maloljetnikovo obrazovanje i radno osposobljavanje¹⁾. U ovom slučaju može se raditi o mladim osobama kod kojih se ne mogu sanirati problemi u užoj porodici u kojoj žive, koji imaju teže emocionalne probleme i poremećaje, te o onima kod kojih su se poremećaji fiksirali. U tu skupinu spadaju naročito agresivni pojedinci, zatim oni s organskim, odnosno cerebralnim oštećenjima, te oni kod kojih druge odgojne mjere nisu dale očekivane rezultate²⁾.

U zavodskom tretmanu provodi se vrlo kompleksan i dugotrajan postupak koji uključuje, između ostalog, opće i stručno obrazovanje, te radno osposobljavanje šticećenika. Djeca i omladina upućena u zavodski tretman iskazuju raznovrsne oblike poremećaja, među kojima su i oni na planu odgoja i obrazovanja. To su mladi ljudi koji potječu iz različitih socijalnih sredina, s različitim iskustvima, te s predznanjem uglavnom slabim i manjkavim. Radne navike su im neizgrađene, negativistički stav prema školi i radu fiksiran, a razlika između školske i kronološke dobi uočljiva. Istraživanja pokazuju da takvi omladinci nemaju realnu predodžbu o sebi i svojim mogućnostima, a nisu dovoljno tolerantni i prilagođeni zahtjevima socijalne okoline, što u školi dovodi do sukoba s drugim učenicima i nastav-

nicima. S obzirom na postojanje navedenih oblika poremećaja, posve je jasno da se školovanju u zavodskom tretmanu treba posvetiti velika pažnja, jer se odgojno-obrazovnim procesom oblikuje cijela ličnost mladog čovjeka i stječe dostatno obrazovanje i zanimanje, što omogućuje uspješnu integraciju u društvo u postpenalnom periodu.³⁾

Zbog interesa za navedene probleme nastao je i ovaj rad kao dio projekta »Provjera uspješnosti zavodskog tretmana maloljetnika na području SRH«. Dio rada se odnosi na tretman, odnosno na tok i uvjete školovanja u zavodskom tretmanu, a dio na efikasnost tretmana, odnosno prekršajnu i kriminalnu aktivnost u postpenalnom periodu.

2. CILJ, ZADACI, HIPOTEZE I METODE RADA

2.1. Cilj i zadaci

Cilj ovog istraživanja, u okviru šireg istraživanja efikasnosti zavodskog tretmana, bio je utvrđivanje povezanosti između toka osnovnog i usmjerenog školovanja maloljetnika u toku zavodskog tretmana i kriminalne i prekršajne aktivnosti nakon zavodskog tretmana.

U svrhu realiziranja cilja, analizirali smo grupu varijabli tretmana koje se odnose na tok i uvjete školovanja u zavodskom tretmanu (15 varijabli) i grupu varijabli efikasnosti koje ukazuju na prekršajnu i kriminalnu aktivnost maloljetnika (7 varijabli). Prvu

1) Krivični zakon SRH, NN/77, čl. 18, st. 1, čl. 19, st. 1.

2) Wilfert, O.: Odgojni domovi jučer, danas i sutra, Savez društava defektologa Jugoslavije, Bgd., 1971, str. 7—9.

3) Ban, B., T. Dobrenić, V. Poldrugač: Osnove programa odgojnog rada za odgajatelje-defektologe u zavodskom tretmanu djece i omladine s poremećajima u ponašanju, RZSR, Zgb., 75, 1—3.

grupu sačinjavaju varijable: osnovna škola koju je maloljetnik polazio, nastavni program osnovnog obrazovanja, posljednji razred osnovne škole koji je maloljetnik završio, broj završenih razreda, ponavljanje razreda, obuhvaćenost dopunskom nastavom, kvaliteta prostornih uvjeta i nastavne opreme interne osnovne škole i interne stručne škole, vrijeme izvršenja profesionalnog usmjeravanja, zanimanje koje maloljetnik izučava, obrazovanje II stupnja u ustanovi, mijenjanje zanimanja, te postignuta razina osposobljavanja maloljetnika za struku. Drugu grupu varijabli sačinjavaju počinjenja krivična djela, odnosno broj prijava u postepenalnom periodu, proteklo vrijeme do izvršenja krivičnog djela, kriminalna aktivnost u postepenalnom periodu, vrste kriminalne aktivnosti, broj prekršaja, eventualno postojanje prekršaja u predzavodskom periodu i pozivi od strane organa gonjenja.

2.2. Hipoteze

U skladu s problemom i ciljem ovog istraživanja postavljena je hipoteza prema kojoj veća uspješnost na planu obrazovanja, bolji uvjeti i organizacija školovanja, te viša razina postignuta na planu osposobljavanja za određeno zanimanje i struku pridonosi manjem intenzitetu kriminalne i prekršajne aktivnosti, produžavanju vremena eventualne ponovne kriminalne aktivnosti, te umanjuje vjerojatnost javljanja raznovrsne kriminalne i prekršajne aktivnosti.

2.3. Metode rada

2.3.1. Uzorak

Uzorak ispitanika je sastavljen od 628 ispitanika-osoba s poremećajima u ponašanju (pretežno delinkvenata), koji su u periodu od 1972—1975. godine otpušteni iz odgojnih zavoda i odgojno-popravnih domova SR Hrvatske.

2.3.2. Metode obrade rezultata

Obrada dobivenih podataka izvršena je pomoću kanoničke korelacijske analize. Primijenjen je program COCAIN-mini verzija, razvijen u Sveučilišnom računskom centru u Zagrebu, gdje je i obavljena računaska obrada podataka.

3. REZULTATI I DISKUSIJA

Važnost i neophodnost školovanja, naročito za djecu i omladinu s poremećajima u ponašanju, nalazimo u činjenici da škola sudjeluje u oblikovanju ličnosti djeteta, u formiranju pravilnog stava prema radu, u stvaranju radnih navika, te odgoju čovjeka koji će biti sposoban za integraciju u užu i širu socijalnu sredinu. Odgovarajuća naobrazba i mogućnost obavljanja određenog zanimanja olakšava integraciju, te omogućava sudjelovanje i stvaralačko djelovanje u društvu.⁴⁾

Uz pomoć varijable pohađanje osnovne škole za vrijeme boravka u ustanovi moguće je, u određenoj mjeri, dobiti sliku o toku školovanja maloljetnika. Maloljetnik može pohađati

4) Vrgoč, I.: Školski neuspjeh i bježanje iz škole kod maloljetnika u kriminalnom povratu, magistarski rad, Zgb., rujna, 77.

internu ili eksternu školu, što ima određenih prednosti, odnosno nedostataka. Eksterna škola ima prednost što se maloljetnik nalazi u prirodnoj sredini, izvan ustanove, s učenicima koji ne manifestiraju oblike poremećaja u ponašanju. Analizom varijable nastavnog programa osnovnog obrazovanja, kojim je maloljetnik pretežno bio obuhvaćen, dobivamo uvid o vrsti programa — redovnog ili programa primjernog za odrasle, odnosno specijalnog programa. Optimalno rješenje jest da je program prilagođen odgajniku i da je diskrepancija između školske i kronološke dobi malena, odnosno da ne postoji.

Varijable koje tretiraju posljednji razred osnovne škole koju je maloljetnik završio za vrijeme boravka u ustanovi, broj završenih razreda osnovne škole i ponavljanje razreda, pružaju sliku o uspjehu postignutom u osnovnom školovanju, ali i o eventualnim poremećajima u toku školovanja. Što je veći uspjeh u osnovnom školovanju i manji problemi u toku tog školovanja, veća je mogućnost da će odgajnik nastaviti školovanje II stupnja, postići uspjeh u struci i uspješno se integrirati u društvenu zajednicu po izlasku iz zavoda. Uspjeh u osnovnoj školi pokazuje da je maloljetnik stekao radne navike, te da se njegov negativni stav prema obavezama, ukoliko je postojao, primijenio. To je također važan pokazatelj uspjeha u odgoju i preodgoju maloljetnika, dok je opasnost od eventualnog recidivizma manja. Obuhvaćenost većeg broja maloljetnika dopunskom nastavom pokazuje da postoje teškoće u savladavanju školskog programa, ali govori i o dobroj organizaciji školovanja, što pozitivno djeluje na učenikov školski

uspjeh. Nesumnjiva je i opravdanost pretpostavke da bolji prostorni uvjeti škole i adekvatna nastavna oprema predstavljaju faktore koji pridonose boljem funkcioniranju odgojno-obrazovnog procesa. Tvrdnja se odnosi na uvjete osnovne i stručne škole.

Profesionalno usmeravanje maloljetnika važna je pretpostavka za njihov uspjeh u školovanju, te kasnije u obavljanju zanimanja. Spomenuta varijabla pruža nam podatke o vremenu, odnosno mjestu izvršenja usmjeravanja. Najpovoljnija je pozicija maloljetnika koji su usmjereni prije dolaska u ustanovu i u ustanovi, uz pretpostavku da se rezultati postupka uzimaju u obzir. Iako je izbor zanimanja u vrlo skromnim uvjetima naših institucija limitiran, ipak je korisno da se o maloljetnikovim afinitetima, interesima i sposobnostima povede računa, jer je to bitan preduvjet za završetak školovanja i daljnje bavljenje strukom.

Iz podataka možemo saznati i činjenicu obuhvaćenosti maloljetnika obrazovanjem II stupnja, što ukazuje na postignutu razinu u školovanju. Mijenjanje zanimanja u toku stručnog osposobljavanja je negativan pokazatelj. Često mijenjanje zanimanja ukazuje na maloljetnikove neuspjehe, pogrešan stav prema radu i radnim obavezama, te nedostatak radnih navika i pomanjkanje interesa. Takvi problemi sigurno nisu garancija za uspješnu integraciju u postpenalnom periodu. Uspješnim završetkom školovanja, odnosno radnog osposobljavanja možemo smatrati činjenicu da je maloljetnik izučavao zanimanje i postigao očekivanu razinu. Analizom varijable postignuta razina osposobljavanja maloljetnika za struku ili određeno radno mjesto, možemo zaključiti da li je ma-

loljetnik spreman da se uključi u rad poslije završetka tretmana, te na taj način postane punopravan, stvaralački član društva. Pri interpretaciji dobivenih rezultata moramo imati na umu da je zavodska populacija negativno selektirana i, ipak, izrazito heterogena, iako je upućena u zavod prema istim općim kriterijumima. Uspješnost u odgoju i preodgoju, odnosno školovanju nije jednoznačna za sve odgajanje, već se može izraziti pređenim putem od početne do postignute pozicije u obrazovanju, s tim da početna pozicija nije identična za sve. Moramo uvijek respektirati činjenicu da postoje odgajanci čiji su problemi dugotrajniji, raznovrsniji, a po intenzitetu jači, tako da se njihova uspješnost mora procjenjivati s obzirom na svladavanje zadataka, respektirajući ozbiljnost i intenzitet njihovih problema.

Analizirajući dobivene rezultate, osvrnimo se ponajprije na onaj njihov dio koji je dobiven metodom kanoničkih korelacija. Vidljivo je, prije svega, da je dobiven svega jedan značajan par kanoničkih faktora ($C. = 0,40$).

Faktor u setu varijabli tretmana definiraju varijable — prostorni uvjeti interne osnovne škole u vrijeme kada ju je maloljetnik pohađao, mjesto, odnosno vrijeme izvršenja profesionalnog usmjeravanja, zanimanje koje izučava maloljetnik, mijenjanje zanimanja, kvaliteta prostornih uvjeta i nastavne opreme interne stručne škole, te postignuta razina osposobljavanja maloljetnika za zanimanje. Prema tome, ovdje se radi o onim ispitanicima koji su profesionalno usmjeravani i prije i poslije dolaska u ustanovu, ispitanici koji izučavaju zanimanje za koje nisu bili usmjereni, koji su se školovali u nepovoljnim prostornim

uvjetima i uz neadekvatnu i slabu nastavnu opremu, te ispitanici koji su jednom ili češće mijenjali zanimanje, a koji uglavnom nisu postigli očekivanu razinu u izučavanju struke za koju su se spremali u vrijeme zavodskog tretmana. U drugom setu varijabli kanonički faktor opisuje one ispitanike koji vrše manji broj krivičnih i prekršajnih djela po otpustu iz tretmana, te u značajno manjoj mjeri recidivisti koji prvi put čine krivična djela po otpustu iz zavoda, a koji su bili obuhvaćeni tretmanom koga karakteriziraju činjenice da maloljetnici izučavaju zanimanje za koje nisu bili usmjereni, u lošijim prostornim uvjetima i uz slabiju nastavnu opremu.

Analizirajući kroskorelacije između varijabli tretmana i recidivizma u kriminalnim i prekršajnim aktivnostima, dolazimo, prije svega, do zaključka da su koeficijenti relativno niski, ali ipak statistički značajni. Uočavamo, nadalje, da su pretežno negativnog predznaka, što je prvenstveno posljedica nedovoljno sretno odabranog metodološkog postupka u fazi ordinalizacije varijabli.

Analizom ovih rezultata moguće je uočiti značajne relacije između posljednjeg razreda koji je maloljetnik završio za vrijeme boravka u ustanovi, te intenziteta kriminalne aktivnosti i dužine proteklog vremena do učinkovitog krivičnog djela. Ispitanici koji završavaju svih osam razreda osnovne škole, odnosno čiji je uspjeh u osnovnom školovanju veći, vrše manji broj krivičnih djela, znatno kasnije po otpustu iz ustanove, ili ih uopće ne vrše. Nadalje, uočavamo da je kod maloljetnika koji nisu ponavljali razred, ili su ga ponavljali samo jednom, intenzitet kriminalne aktivnosti u post-

penalnom periodu manji, odnosno kriminalna aktivnost ne postoji. Analizirajući podatke u vezi sa stručnim osposobljavanjem ispitanika, te srednjim obrazovanjem, uočavamo da izuzetno velik broj ispitanika uopće ne izučava zanimanje i nije obuhvaćeno obrazovanjem II stupnja, što se može, uglavnom, tumačiti nižom kronološkom, odnosno školskom dobi odgajnika. Inspekcijom rezultata moguće je, nadalje, zaključiti značajne relacije između karakteristika profesionalnog obrazovanja i osposobljavanja. Globalno uzevši, ispitanici kod kojih je

profesionalno usmeravanje izvršeno još prije dolaska u ustanovu, pa ponovljeno u ustanovi, očigledno su povoljniji u kasnijoj kriminalnoj i prekršajnoj aktivnosti. Oni vrše manji broj krivičnih djela, ali ne neposredno po otpustu iz ustanove već kasnije, a kod njih je karakterističan izostanak prekršajne aktivnosti i nepostojanje poziva od organa gonjenja. Izuzetak u ovom smislu čini relativno značajan broj ispitanika koji nastavljaju s kriminalnom aktivnošću ili poslije zavođa započinju s njome.

Tablica 1

	KRIDJE	PROTEK	KRIMAK	VRSTA	PREKRS	PRIPRE	POZIV
OSNSKO	0,01	0,00	0,01	0,04	0,00	0,00	0,01
NASPRO	0,00	—0,01	0,00	0,03	0,00	0,05	0,01
POSRAZ	0,09	0,08	0,02	0,07	0,01	0,07	0,07
KOLRAZ	—,00	—0,01	0,01	0,03	0,00	—0,07	0,00
PONRAZ	0,09	0,06	0,02	0,07	0,03	0,04	0,07
DOPNAS	0,06	0,03	0,03	0,06	0,01	0,00	0,05
PROSTO	—0,03	—0,03	0,07	—0,00	—0,04	—0,05	—0,05
OPREMA	—0,03	—0,04	0,02	—0,01	—0,00	—0,04	—0,03
PROFUS	0,08	0,09	—0,12	0,06	0,05	0,12	0,12
ZANIMA	—0,19	—0,15	—0,00	—0,14	—0,19	—0,12	—0,19
OBRAZO	—0,12	—0,09	—0,07	—0,09	—0,06	—0,02	—0,10
MIJZAN	—0,12	—0,09	—0,03	—0,08	—0,10	—0,09	—0,11
PROUVJ	—0,14	—0,12	—0,14	—0,13	—0,11	—0,10	—0,16
NASTOP	—0,14	—0,10	—0,04	—0,12	—0,10	—0,09	—0,15
POSTIG	—0,14	—0,10	—0,05	—0,10	—0,07	—0,10	—0,12

Tablica 2

	Determination C^2	Correlation C_{11}	Probability P
1	0,16	0,40	0,00

Tablica 3

	F_1 EIG 1
OSNSKO	0,05
NASPRO	0,05
POSRAZ	0,25
KOLRAZ	—0,06
PONRAZ	0,23
DOPNAS	0,11
PROSTO	—0,26
OPREMA	—0,16
PROFUS	0,60
ZANIMA	—0,65
OBRAZO	—0,18
MIJZAN	—0,35
PROUVJ	—0,45
NASTOP	—0,41
POSTIG	—0,38

Tablica 4

	F_1 EIG 1
KRIDJE	0,57
PROTEK	0,50
KRIMAK	—0,23
VRSTA	0,38
PREKRS	0,42
PRIPRE	0,53
POZIV	0,58

LITERATURA

Ban, B., T. Dobrenić, V. Poldrugač: Osnove programa odgojnog rada za odgajatelje-defektologe u zavodskom tretmanu djece i omladine s poremećajima u ponašanju, Republički zavod za socijalni rad, Zagreb, 1975.

Dobrenić, T., V. Poldrugač: Neki društveno-moralni stavovi omladine s poremećajima u ponašanju, Društvo defektologa Hrvatske, Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1974.

Krivični zakon SR Hrvatske, NN/77.

Vrgoč, I.: Školski neuspjeh i bježanje iz škole kod maloljetnika u kriminalnom povratu, magistarski rad, Zagreb, rujan, 1977.

Wilfert, O.: Odgojni domovi jučer, danas i sutra, Savez društava defektologa Jugoslavije, Beograd, 1971.

THE RELATIONSHIP BETWEEN ELEMENTARY AND VOCATIONAL EDUCATION AND CRIMINAL AND OFFENSIVE ACTIVITIES OF MINORS AFTER INSTITUTIONAL TREATMENT

S u m m a r y

This study was performed in a sample of 628 minors with behaviour problems, of both sexes, who had been discharged from institutions for residential treatment of children and youth with behaviour problems and institutions for residential treatment for juvenile delinquents in the Socialistic Republic of Croatia, during the period from 1972 till 1975. The relationship between elementary and vocational education and criminal and offensive activities of the minors in the post-penal period was analysed. The results obtained show that the hypothesis of the significant relationship between the course of education during the institutional treatment and recidivism in the post-penal period could be accepted. In general, the recidivism in the post penal period is less probable in those minors whose level of elementary and vocational education is higher, who have been included into vocational-guidance programs before and after institutional treatment and who attended schools and vocational training centres which are well equipped and spaceful. These minors commit criminal and offensive activities less frequently, or they do not commit them at all. In this group the period between the discharge from institutions and commitment of a criminal act or an offence is longer, and the delicts are not various. Taking this into account, it is obvious that those aspects of the treatment which are related to the education of the minors, and especially their vocational education, should be improved intensively. In this way the frequency of recidivism in the post-penal period would be decreased, and even if recidivism occurs, its forms would be less severe and handled more easily.

This study is a part of the project: »Evaluation of efficacy of institutional treatment of juvenile delinquents in the Socialist Republic of Croatia«, conducted by the Institute of Defectology at the Department of Defectology in Zagreb.